

УДК 78.03 [784:78.071] (477.54) «19/20»

DOI 10.34064/khnum2-3106

Мадисева Таїсія Петрівна

Харківський національний університет мистецтв імені І. П. Котляревського,

кандидат мистецтвознавства, професор кафедри

сольного співу та оперної підготовки

e-mail: Taisiya.madysheva@gmail.com

ORCID iD: 0000-0003-0012-7370

Деркач Лариса Анатоліївна

Харківський національний університет мистецтв імені І. П. Котляревського,

кандидат мистецтвознавства, доцент кафедри

сольного співу та оперної підготовки

e-mail: larisa02112000@gmail.com

ORCID iD: 0000-0002-9167-3248

Харківська вокальна школа: на шляхах спадкоємності

2022 рік, на який припала 105 річниця Харківського національного університету мистецтв, став трагічним викликом для всієї української громадськості, вкрай загостривши питання збереження культурних традицій та історичної пам'яті країни. Становлення й розвиток харківської школи академічного вокального мистецтва – невід'ємна яскрава частка культурної історії України, що потребує висвітлення й наукового осмислення. Попри те, що харківська вокальна школа виховала цілу плеяду співаків світового рівня, досі немає присвяченого їй фундаментального наукового дослідження. Стаття має на меті актуалізувати минуле і творчі досягнення харківської вокальної школи, уособленої кафедрою сольного співу і оперної підготовки ХНУМ імені І. П. Котляревського, висвітлити спадкоємні зв'язки між поколіннями її представників, певні тенденції її розвитку та специфіку його сучасного етапу. Комбінування історико-біографічного, хронологічно-документального, аналітичного, системного підходів уможливило на основі стислого огляду історичного доробку харківської вокальної школи виявити певні її характеристики, закріплені в її багаторічній традиції. Отже, це –

надзвичайно висока вокальна культура, притаманна її крацим представникам (Б. Гмиря, М. Рейзен, М. Манойло, Н. Суржина, Н. Ткаченко, В. Третяк, Г. Ципола; В. Арканова, В. Болдирєв, М. Коваль, О. Востряков, І. Журіна та майже нескінченна низка інших зіркових імен, аж до наших часів). Її складові – досконала технічна майстерність, «успадкована» завдяки традиції навчання співаків, що йде від майстрів італійського *bel canto* – фундаторів харківської школи, та глибоке осягнення художнього змісту музики, неможливе без постійної уваги педагогів до гармонійного виховання особистості учня, розширення його творчих обріїв. Від початку харківська вокальна школа спиралася на безцінний виконавський досвід – її педагоги зазвичай були визнаними майстрами оперного і камерного співу, і цю традицію збережено. Сьогодні, в добу «режисерського» театру, концепція комплексного розвитку вокаліста набула нової актуальності. Нині кафедра сольного співу і оперної підготовки ХНУМ здійснює весь комплекс професійної підготовки співака завдяки його тісній співпраці з концертмейстером, диригентом, хормейстером, режисером, викладачами акторських дисциплін, сценічній практиці в Оперній студії. Як і на попередніх етапах свого розвитку, харківська вокальна школа демонструє відкритість, готовність до засвоєння досвіду інших українських та світових шкіл, яка є запорукою постійного зростання. В останні десятиріччя значно збільшилась кількість почесних та наукових звань, яскравих перемог харківських співаків на престижних вокальних конкурсах, випускники кафедри працюють на провідних оперних сценах, успішно гастролюють за кордоном. Зі зміною поколінь природно з'являються нові педагогічні методики, естетики й стилі виконання, вдосконалюється вокально-технічна майстерність, але усвідомлення художньо-естетичних принципів вокальної школи *Alma Mater* допоможе її молодим вихованцям вирішувати складні професійні завдання.

Ключові слова: харківська вокальна школа; вокальна педагогіка; сольний спів; концертно-камерний спів; оперна студія; кафедра сольного співу ХНУМ імені І. П. Котляревського; соліст; вокаліст; артист; співак.

Постановка проблеми.

Ювілейні події – це завжди привод для ретроспективних розвідок, роздумів, зіставлень, порівнянь, проведення певних історич-

них паралелей, нарешті, й «офіційних» вшанувань та нагадувань – бо саме пам'ять є тою міцною ланкою, що забезпечує наступність у зв'язку поколінь – та певних *висновків*, які дозволяють чіткіше розуміти нагальні потреби часу. Однак минулий 2022 рік, на який припала 105 річниця ХНУМ, став не тільки таким приводом, але ще й трагічним викликом для всієї українській громадськості, вкрай загостривши питання збереження власних культурних традицій та вшанування історичної пам'яті країни.

Історія становлення й розвитку сучасної харківської школи академічного вокального мистецтва, яка представлена сьогодні, насамперед, кафедрою сольного співу Харківського національного університету мистецтв імені І. П. Котляревського, триває вже близько півтора століття. Вона є невід'ємною яскравою часткою загальної культурної історії країни, і це обумовлює необхідність, а наразі – особливу *актуальність* її висвітлення й наукового осмислення.

Останні дослідження та публікації. Попри те, що харківська вокальна школа виховала цілу плеяду співаків світового рівню, досі немає фундаментального наукового дослідження, яке б більш-менш детально охоплювало всі етапи її розвитку та поєднувало інформацію щодо більшості її талановитих представників – вочевидь, це справа майбутнього. Тому важливими кроками в цьому напрямі все ще залишаються публікації саме в ювілейних виданнях Харківського національного університету мистецтв – досить стислі історичні нариси, присвячені кафедрі сольного співу та оперній студії вишу (Ривіна, 1992; Ігнатченко, 2002: 33–36; Цуркан, 2007; Кучер, 2007; Мадішева & Жаркіх, 2017), а також музичній культурі Харкова та історії Харківської консерваторії / Університету мистецтв (Кононова, 2004, 2017). Окрім того, останніми роками з'явилися публікації, що висвітлюють творчі та педагогічні досягнення окремих видатних представників харківської вокальної школи – Ф. Бугамеллі (Щепакін, 2012), П. Голубєва (Єрошенко, 2009), Б. Гмирі (Говорухіна, 2006), Т. Веске (Говорухіна, 2007; Мельник, 2013), М. Манойла (Маркович, 2021), Л. Цуркан (Чиженко, 2014). Наша стаття, зважаючи на обмеженість обсягу, не має на меті заповнювати пробіли у висвітленні музичного минулого і спиратиметь-

ся на згадані вище джерела, однак покликана додати до ланцюжку спадкоємності ще одну нову необхідну ланку, зафіксувавши сучасні реалії творчого-педагогічного процесу, що відбувається на кафедрі сольного співу та оперної підготовки Університету.

Отже, мета цієї статті – актуалізувати для наших сучасників історичне минуле і творчі досягнення харківської вокальної школи, уособленої кафедрою сольного співу і оперної підготовки ХНУМ імені І. П. Котляревського, простежити спадковість та виявити специфіку сучасного етапу її розвитку.

Методологія дослідження. Застосоване в роботі комбінування історико-біографічного, хронологічно-документального, аналітичного, системного підходів дає змогу вибудувати стислий огляд історичного доробку харківської вокальної школи, виявити та підкреслити спадкоємні зв'язки, що існують між різними поколіннями її представників, виявити певні тенденції розвитку складових її творчої майстерності.

Виклад основного матеріалу.

Значущість і результативність харківської вокальної школи, її визнаний у світі авторитет та блискучі досягнення базуються на досвіді декількох поколінь справжніх майстрів своєї справи, артистів-виконавців та вокальних педагогів. Як зазначає Л. Цуркан (2007: 56), наголошуючи *важливість спадкоємності*, «харківська школа – це не тільки індивідуальний педагогічний досвід відомих викладачів, але й досвід педагогічної майстерності, що передається від покоління до покоління».

Історію харківської вокальної школи відкривають імена чудових співаків європейського рівня, майстрів, які досконало знали особливості співацького голосу, техніку його постановки й володіли секретами італійського *bel canto*. Це **Ксенія Олексіївна Прохорова-Мауреллі** (1836–1902), випускниця вокальних курсів шведської співачки та вокального педагога Генрієтти Ніссен-Саломан, яка вдосконалювала своє мистецтво у Франческо Ламперті в Мілані й виступала на італійських оперних сценах; **Селіна Юліївна Мотте**, яка навчалася співу у Поліни Віардо в Парижі; **Федеріко Алессандро Бугамеллі**

(1876–1949)¹, випускник Болонської консерваторії, різнобічно обдарований музикант – композитор, диригент, співак, піаніст, вихованець Умберто Мазетті (спів) і Пьетро Масканьї (композиція), а в «пост-харківський» період своєї музично-педагогічної діяльності (1935–1942) – директор (ректор) Триєстського музичного університету (сучасна Державна музична консерваторія Триєсту імені Джузеппе Тартіні – Conservatorio statale di musica Giuseppe Tartini)².

Педагогічна діяльність цих талановитих музикантів пов'язана з Музичними класами при ІРМТ (які, завдяки клопотанням І. І. Слатіна, офіційно відкрилися в Харкові 1871 року та існували до 1883-го) та Музичним училищем, що було створене на їх основі 1883 року й згодом (1917) реорганізоване в Консерваторію. К. О. Прохорова-Мауреллі викладала в Харкові у 1873–1891 роках³, С. Ю. Мотте –

---

¹ Найбільш детальні на сьогодні відомості щодо постаті видатного музиканта та його визначної ролі у формуванні харківської вокальної школи, а також загалом його впливу на музичне життя міста на початку ХХ століття наводить В. Щепакін (2012).

² Згадка про **П. Тихонова**, випускника Московської консерваторії, учня **С. Габеля** (Ривіна, 1992: 225), як одного з перших викладачів вокалу в установах, що передували створенню Харківської консерваторії (тобто Музичних класах ІРМТ та Музичному училищі), яка «кочує» по «ювілейних» публікаціях (Ігнатченко, 2002; Мадишева, Жаркіх, 2017), вірогідно, є хибною та потребує ретельної перевірки. На сьогодні не вдається з'ясувати, який саме П. Тихонов мався на увазі. Добре відомий свого часу радянський оперний співак (зокрема, виступав разом із Ф. Шаляпіним), **Павло Ілліч Тихонов** (1877–1944), до Харкова стосунку не має, хоча дійсно є вихованцем Станіслава Івановича Габеля (1849–1924) – відомого оперного співака і вокального педагога та композитора (серед наставників якого були досвідчені майстри вокалу Франческо Чаффеї, Камілло Еверарді). Відомості про П. І. Тихонова та С. І. Габеля доступні у довідкових енциклопедичних виданнях радянського періоду – Музичній енциклопедії (М., «Радянська енциклопедія», 1981, т. 5, с. 538–539; Театральна енциклопедія, с. 427, <http://www.niv.ru/doc/theatre/encyclopedia/427.htm> та ін.). Вірогідність того, що існував ще один П. Тихонов (досить відомий для того, щоб заслуговувати на згадку в публікаціях), також учень С. Габеля (який, до речі, не працював у Московській консерваторії, згідно наявним джерелам) є вкрай низькою.

³ Див. Прохорова-Мауреллі Ксенія Олексіївна, 2018: 483. Співачка була запрошена до Харкова І. І. Слатіним за порадою М. Рубінштейна, де й працювала в Музичних класах ІРМТ та Музичному училищі, в 1891 року – в Київській музично-драматичній школі С. Блаumenфельда. За свідченням Р. Геніки, вона значну увагу приділяла сценічному вихованню співаків, практиці концертного виконання оперних вистав силами

до 1901 року, коли на посаді викладача вокалу Музичного училища її замінив **Ф. А. Бугамеллі**, який працював у Харкові до осені 1918 року (Щепакін, 2012: 8, 14). Отже, іменитий маестро був також і **першим викладачем вокалу в Харківській консерваторії**, хоча й недовго, й брав активну участь в її організації. «У 1917 р., під час Лютневої революції, італійський музикант на деякий час залишив Харків, проте тією ж весною повернувся до міста, відновивши заняття вже в Харківській консерваторії (статус музичного училища змінився в травні)...» (Щепакін, 2012: 14). Однак все ж музикант був змушений покинути місто – вже під звуки пострілів, спричинених революційними подіями (там само), що стало величезною втратою для всього музичного Харкова.

Саме ці визнані вокальні педагоги, кожен з яких був неординарною творчою особистістю, заклали ті методичні основи, принципи й форми роботи у вокальному класі, завдяки яким численні вихованці харківської вокальної школи протягом усього її подальшого розвитку досягали визначних художніх результатів. З нечисленних свідoctв, що збереглися у вирі жорстоких подій ХХ століття, дізнаємося, що у класі К. О. Прохорової-Мауреллі широко практикувались концертні виконання оперних сцен і навіть цілих опер на учнівських вечорах («Орфей» К. В. Глюка, «Норма» В. Белліні, «Мойсей» Дж. Россіні, окремі акти «Євгенія Онегіна» П. Чайковського, «Травіати», «Ріголетто» Дж. Верді) (Геніка, 1902); «...чудова дикція, фразування; все це почерпнуто в школі п. Бугамеллі. Цей маестро в повному сенсі прагне виховати в своїх учнях те, що перш за все необхідно для сучасної оперної сцени: силу звуку, драматизм, часом піднесену патетичність, пристрасність, нервову рухливість передачі; це віддаляє від “bel canto” Белліні і наближає до веризму Пуччіні і Леонкавалло...» (з рецензії Р. Геніки, цит. за: Щепакін, 2012: 12). На жаль, Ф. А. Бугамеллі не залишив підручників з вокальної педагогіки, отже більш детально дізнатися про його методичні принципи

учнів. На концертних вечорах звучали «Орфей» К. В. Глюка, «Мойсей» Дж. Россіні, «Норма» В. Белліні, акти з «Євгенія Онегіна», «Травіати», «Ріголетто» (Геніка, 1902: 397–398).

можливо тільки через публікації його видатних учнів, П. Голубєва та М. Рейзена – останній залишив яскраві спогади про свого професора⁴. Окрім Марка Рейзена та Павла Голубєва, Федеріко Бугамеллі передав таємниці своєї майстерності низці прекрасних співаків і вокальних педагогів, серед яких – Олесь (Олександр) Чишко, Катерина Воронець-Монтвид, Олена Межероуп, Ніна Сироватська, Леонід Усачов, Зінаїда Мамонова та багато інших; його останньою ученицею, вже в італійський період, стала Федора Барб'єрі, всесвітньо відома виконанням вердієвських опер.

Павло Васильович Голубєв (1883–1966) – видатний вокальний педагог, заслужений діяч мистецтв України, професор – був безпосереднім наступником Ф. А. Бугамеллі – саме до нього перейшов клас італійського майстра. П. В. Голубєв став одним із засновників вокального факультету⁵ Харківської консерваторії, взявши безпосередню участь у його створенні, а в 1930–1953 роках він очолював і кафедру сольного співу. Фундаментальні знання, ерудиція й набутий величезний педагогічний досвід допомогли П. В. Голубєву створити власний педагогічний метод, викладений ним у відомій тепер кожному українському професійному співакові книзі «Поради молодим педагогам-вокалістам» (Голубєв, 1983). Першочергова увага до творчої індивідуальності учня, природних особливостей його голосу були тим наріжним камінням, на якому будувалися його заняття з учнями. Пропорційний розвиток всіх складових співацького апарату, особливий наголос на вмінні гнучко вести кантилену, раціонально розподіляти дихання, чітко артикулювати, досягати якісного звучання в різних регістрах – основні параметри, навколо яких сфокусовані методичні настанови майстра. Багато талановитих його випускників згодом стали чудовими співаками – народні артисти СРСР Б. Гмиря, М. Манойло, Н. Суржина; заслужені артисти України – Є. Іванов, І. Шведов, В. Дорошенко, народні артис-

---

⁴ Фрагменти з них, а також стисле викладення методичних настанов Ф. А. Бугамеллі наведені у статті В. Щепакіна (2012: 15–16).

⁵ Вокальне відділення Харківської консерваторії було створене у 1926/27 навчальному році (Кононова, 2017: с. 66).

ти колишніх радянських республік – Л. Ярошенко, В. Коваленко, В. Валайтис, А. Даньшин та інші.

У період до Другої Світової війни до педагогічного складу Харківської консерваторії також додалися інші чудові вокалісти, які стали її першими професорами:

М. А. Vimme, яка здобула вокальну освіту в Милані у Леліо Казіні – відомого викладача, в якого брав уроки Тітто Руффо, колишня солістка оперного театру в П'ємонті; серед її учнів – заслужені артисти СРСР Т. Барбітова, А. Маєргут;

Микита Леонтіївич Чемезов-Честнєйший (1875–1945) – вихованець К. А. Прохорової-Мауреллі, у репертуарі якого було понад 60 оперних партій; до його учнів належать народна артистка СРСР К. І. Шульженко (брала у нього уроки вокалу в приватному порядку), народний артист України М. Частій);

Зінаїда Никифорівна Малютіна, випускниця класу У. Мазетті; з її учнів назвемо народного артиста СРСР І. Паторжинського (брав приватні уроки), заслужену артистку України Є. Виноградову, М. Сокіл-Рудницьку;

Ребекка Соломонівна Вайн, співачка неаполітанської школи, вчителька народного артиста СРСР П. С. Білинника (Кононова 2017: 67).

Михайло Гнатович Михайлов (Михайлов-Сидоров) (1890–1956), заслужений діяч мистецтв України – серед вчителів якого були відома співачка та піаністка М. Р. Бруно-Вібер, Олена Олександрівна Муравйова (в якій навчались також З. Гайдай та І. Козловський), Єгор Єгорович Єгоров (партнерами якого по сцені були Н. Забела-Врубель, А. Нежданова, Л. Собінов, Ф. Шаляпін); з класу М. Г. Михайлова, поряд із чудовими співаками – народною артисткою України Л. Поповою, заслуженими артистами України Б. Пузіним, Т. Бурцевою, З. Вотинцевою, вийшли висококваліфіковані викладачі вокалу – Є. Козорезова, Т. Веске, В. Руденко, В. Монахов (загалом близько 120 співаків та педагогів) (Русакова (ред.), 2017: 285). Відомий як авторитетний вчений-дослідник, автор методичних робіт з питань вокальної педагогіки, свої поради щодо технічного та художньо-артистичного розвитку співаків він узагальнив у посібни-

ку «Питання вокальної педагогіки (історія, теорія, практика» (1930, у співавторстві з Д. Євтушенко⁶).

У повоєнний період, завдяки збільшенню кількості студентів, й відповідно, викладачів (1945/1946 навчальний рік) у Консерваторії деякий час працювали дві кафедри сольного співу, які очолювали професор П. В. Голубев та професор М. Г. Михайлов (Ривіна, 1992: 220)⁷. У 1949/50 навчальному році відкривається підготовче відділення вокального факультету, завдяки чому стає можливим навчати обдарованих вокалістів, які до того не мали спеціальної музичної освіти (там само, 231). На жаль, зза втрати багатьох архівних матеріалів достеменно відновити імена й деталі педагогічної діяльності всіх, хто у важкі повоєнні роки працював на вокальному факультеті, тепер вкрай важко⁸, як і представити в межах статті повну картину наступного багаторічного розвитку харківської вокальної школи. Отже, у подальшому викладенні ми зупинятимемось лише на певних ключових у історії цього розвитку постатях.

У 1950-ті роки до викладацького складу вокального факультету долучаються *Олена Павлівна Петрова*, *Олексій Олександрович Костюк* (учні П. Голубєва), *Тамара Яківна Веске*, *Віктор Тимофійович Монахов* (учні М. Михайлова), *Мар'яна Михайлівна Долідзе* (вихованка Тбіліської консерваторії, клас О. Шульгіної).

Педагогічний талант *О. П. Петрової*, її багаторічна наукова робота, пов'язана з вивченням голосового апарату вокаліста (співачка

---

⁶ Широко відомий у післявоєнному київському виданні (Михайлов-Сидоров, Євтушенко, 1963).

⁷ На кафедрі П. В. Голубєва працювали заслужений артист УРСР, доцент Василь Андрійович Войтенко (у 1944–51 рр.), старші викладачі І. М. Полян, К. В. Козорезова, асистент З. І. Глущенко; на кафедрі М. Г. Михайлова – професори З. Н. Малютіна, М. А. Вітте, старші викладачі Л. Є. Куриленко та Г. С. Селюк (за: Ривіна, 1992: 229).

⁸ Народні артистки України Віра Микитівна Гужова (1949/50 н. р.), Анастасія Зиновіївна Левицька (Кашко) (працювала у 1950–1955 рр.), а також Л. Д. Кулешина, Л. В. Ручйова, Л. В. Елефтерова, (?) Страдо-Торговицький (список наведений у: Ривіна, 1992: 231, окремі імена й дати встановлено завдяки Google-пошуку).

здобула ступінь кандидата мистецтвознавства, 1964) дозволила їй виховати такі блискучі таланти, як народний артист України К. Шаша, народна артистка СРСР Т. Альошина (солістка Молдавської опери, згодом завідувача кафедрою сольного співу Кишинівського інституту мистецтв), заслужена артистка БССР К. Старикова, В. Соколик (співачка, який композитор В. Губаренко присвятив свою монооперу «Ніжність») та багато інших. З класу **О. О. Костюка** вийшли яскраві оперні співаки: народний артист України М. Коваль⁹ заслужені артисти України В. Журавльов, О. Соболева¹⁰, артист Національної опери України С. Скубак та інші. **В. Т. Монахов** протягом багатьох років очолював кафедру оперної підготовки, був проректором з навчальної роботи вишу, директорував у Харківському академічному театрі опери та балету імені М. Лисенка, серед його учнів – заслужений артист України В. Манолов, заслужений артист Чувашії В. Редичкин, заслужений артист РФ Л. Фарапонов. **М. М. Долідзе** була вчителькою відомих харківських співаків О. Басенка, заслуженої артистки України Л. Величко-Стецюн, народної артистки України Л. Ізотової та низки інших відомих вокалістів (див. Ривіна, 1992: 233–234).

У **1960 роки** склад викладачів вокального факультету дещо оновлюються – до нього долучаються **Інна Григорівна Азбель, Лідія Сергіївна Юкеліс, Євгеній Іванович Червонюк, Любовь Григорівна Баженова, Василій Гаврилович Смаглій**; «70-ті роки відкривають якісно нову сторінку історії вокального факультету» (Ривіна, 1992: 237), а саме – викладацьку діяльність розпочинають майстри, які багато років присвятили оперному театру й набули безцінного сценічного досвіду. Це заслужена артистка України **Тайсія Миколаївна Ісиченко-Бурцева**, народна артистка України **Валентина Федорівна Арканова**, заслужений діяч мистецтв України **Людмила Георгіївна Цуркан, Марія Михайлівна Суховольська**.

⁹ З 1990 року **Микола Петрович Коваль** (1946–2018) викладав у Харківському університеті мистецтв, від 2010 року – професор.

¹⁰ **Олена Дмитрівна Соболева**, заслужена артистка України (1988), у 2006–2010 рр. працювала на кафедрі сольного співу старшим викладачем, відтоді була переведена на кафедру сценічної мови театрального факультету ХНУМ імені І. П. Котляревського, де працює дотепер. 2012 року отримала звання доцента.

У 1968–1988 роках вокальну кафедру тоді вже Харківського державного інститут мистецтв імені І. П. Котляревського очолювала **Тамара Яківна Веске** (1914–2005), учениця професора М. Г. Михайлова, блискуча педагогічна діяльність якої тривала понад 50 років. Яскрава особистість, справжній митець і талановитий педагог, вона також багато років була одним з проректорів вишу. Преса влучно називала її виховательською «золотих голосів», тому що серед видатних співаків, які здобули почесні звання і стали гордістю харківської вокальної школи, багато її вихованців: народні артисти СРСР Н. Ткаченко, В. Третяк, Г. Ципола; народні артисти України В. Болдирев, Г. Горюшко, О. Востряков, В. Тришин; заслужені артисти України А. Гроза, А. Резілова, В. Підсадний, А. Шуляк, В. Єрмолов, В. Луцюк, Д. Попов, соліст *Grand Opera* (Франція) С. Стельмашенко, народні артисти РФ В. Верестников, Л. Сергієнко, народний артист республіки Комі Ю. Главацький, заслужена артистка України та РФ О. Дурсенева та багато інших. Тривала плідна співпраця Т. Я. Веске з чудовою піаністкою-акомпаніатором І. М. Полян сприяла низці яскравих перемог вихованців її класу на міжнародних конкурсах вокалістів, зокрема у Швейцарії (Л. Сергієнко, Женева, 1972), Японії (Г. Ципола, Міжнародний конкурс «Мадам Батерфляй», Токіо, 1970), конкурсів імені П. І. Чайковського, імені М. І. Глінки та інших. Звідси, ім'я Т. Я. Веске стало відомим далеко за межами України: вона була членом журі багатьох міжнародних конкурсів, проводила численні майстер-класи. Успадкувавши найкраще з настанов М. Г. Михайлова, вона розробила власний професійний метод, що спонукав студентів керувати процесом звукотворення, запам'ятовуючи вірні власні відчуття при користуванні співацьким апаратом. Отже, авторитет Т. Я. Веске як вокального педагога був надзвичайно високим, а її багаторічна педагогічна діяльність значно сприяла подальшому розвитку харківської вокальної школи.

Починаючи приблизно з **1980-х і до нинішнього часу кращі традиції харківської вокальної школи підтримуються** завдяки регулярному припливу педагогічних кадрів, у більшості солістів оперних театрів і філармоній, переважна кількість яких є випускниками вокального факультету Харківського державного інституту, а нині –

Національного університету мистецтв імені І. П. Котляревського – спадкоємця Харківської державної консерваторії. Цю «хвилю» відкривають добре відомі імена вихованців харківської школи, це – народний артист СРСР *Микола Федорович Манойло*, заслужені артисти України *Алла Еммануїлівна Резілова*, *Анатолій Григорович Гроза*, *Володимир Іванович Підсадний*, *Лариса Всеволодівна Морозова-Тарасова*, народна артистка України *Ірина Дмитрівна Яценко*, кандидат мистецтвознавства, професор *Таїсія Петрівна Мадішева*.

Методичні принципи, розроблені Т. Я. Веске, стали фундаментом для успішної творчо-педагогічної роботи на кафедрі сольного співу плеяди її вихованців: заслужених артистів України, професорів *А. Е. Резілової*, *А. Г. Грози*, доцента *В. І. Підсадного*¹¹, народного артиста України, професора *В. О. Болдирєва*, докторки мистецтвознавства, професорки *Н. Є. Гребенюк*, кандидатки мистецтвознавства, професорки *Н. О. Говорухіної*, нині – ректорки ХНУМ імені І. П. Котляревського.

У 1994–2002 роках кафедру сольного співу Харківського інституту мистецтв очолила випускниця класу Т. Я. Веске, заслужена артистка України, професорка *Алла Еммануїлівна Резілова* (1935–2002), яка багато років виконувала провідні партії лірико-драматичного сопрано на сцені ХАТОБу (загалом понад 40 партій). Своїм величезним досвідом оперної виконавиці вона щиро ділилася зі студентами, дбаючи про розвиток не тільки вокальної техніки, але й сценічно-акторської складової обдарування своїх вихованців. Серед її випускників – солістка Лондонської опери Н. Компанієць, оперні співаки О. Мазуренко, Л. Рекуненко, лауреати міжнародних конкурсів Л. Деркач, О. Гопка, О. Єрмакова, Н. Полікарпова.

---

¹¹ Заслужений артист України *Підсадний Володимир Іванович* працював на кафедрі сольного співу Харківського інституту мистецтв у 1979–2006 рр. (2001 р. отримав звання доцента). Соліст ХАТОБу (1962–1982), потім Харківської філармонії та Харківського театру музичної комедії. Його вихованці – заслужений артист України *Д. М. Маклюк* (викладає в ХНУМ імені І. П. Котляревського), лауреат міжнародного конкурсу вокалістів *А. Мішакова*, дипломант міжнародного конкурсу *Є. Лисицький*, солісти ХНАТОБу *Ю. Карнатовський*, *А. Судак*, *С. Шкурко*.

Паралельно зі школою Т. Я. Веске розвивались педагогічні традиції, які безпосередньо сходять до фундаторів факультету – професорів П. В. Голубєва, М. Г. Михайлова, М. Л. Чемезова-Честнейшого.

Учнями П. В. Голубєва були попередники А. Е. Резілової на посаді завідувача кафедри: кандидатка мистецтвознавства, доцентка *Олена Павлівна Петрова* (1917–2002), що керувала кафедрою в 1965–1966 роках (вже згадувана вище); народний артист України та СРСР, професор *Микола Федорович Манойло* (1927–1998), який очолював кафедру в 1988–1994 роках – один із найкращих українських баритонів, видатний оперний співак, який створив незабутні образи Ріголетто, Фігаро, Яго, Мазепи, Остапа та ще цілої низки відомих оперних персонажів на вітчизняних і зарубіжних сценах, гастролюючи у різних країнах Європи і США. Свій яскравий виконавський досвід він успішно втілював у роботі з молодими вокалістами, намагався виховати співака-Музиканта, співака-актора. Кращі його учні – І. Сахно, О. Говінський, М. Маркович.

З класу П. В. Голубєва вийшли народна артистка України, професорка *Ірина Дмитрівна Яценко* (1945–2006), талановита співачка, виконавиця провідних мецо-сопранових партій, у тому числі на сцені Харківському театру опери та балету, з яким пов'язаний період розквіту її виконавської майстерності. Одна з останніх учениць П. В. Голубєва, після смерті свого вчителя вона закінчила навчання в Одесі у відомого вокального педагога, професорки *О. М. Благовідової*, успадкувавши також особливості її вокальної педагогіки. Серед багатьох неповторних образів, створених співачкою – Кармен, Амнеріс, Еболі, Азучена. І. Д. Яценко багато років також успішно працювала і на кафедрі сольного співу, проводила майстер-класи у країнах Європи та США.

У 2000 роки на кафедрі сольного співу працював народний артист України, професор (від 2011) Микола Петрович Коваль (1946–2018), учень О. О. Костюка – вихованця П. В. Голубєва. Ще в студентські роки він розпочав кар'єру оперного співака насцені ХАТОБу (1974), співпрацював з Національною оперою України (Київ), виконавши загалом близько 50 баритонових партій, гастролював у Польщі, Іспанії, Франції, Німеччині, Швейцарії, Нідерландах.

Від професора **М. Г. Михайлова** тягнеться нитка спадкоємності до його учениці, доцентки **Катерини Василівни Козорезової** (1902–1964), яка багато років присвятила викладацькій діяльності (почала працювати в Консерваторії 1943 року) і у 1953–1964 роках очолювала кафедру сольного співу. Серед її численних випускників – народний артист РФ **Б. Жайворонок**, відома викладачка вокалу **І. Г. Азбель**¹².

Чудовим педагогом була також випускниця класу **М. Г. Михайлова** (починала навчання у **М. Л. Чемезова-Честнейшого**), заслужена артистка України, професорка **Тайсія Миколаївна Ісиченко-Бурцева** (1924–1997), володарка прекрасного драматичного сопрано, провідна солістка Харківського оперного театру. Працювала у Харківському інституті мистецтв як викладачка (1969), доцентка (1976), проректорка з навчальної роботи (1976–1984), професорка (1990). Випускниками її вокального класу стали заслужені артисти України **В. Ломакін**, **А. Романовська** (солісти ХАТОБу), **Л. Суханова**, заслужений артист РФ **В. Бедняк** та інші.

У наш час спадкоємицею («праонурою») **М. Г. Михайлова** можна вважати професорку, кандидатку мистецтвознавства **Т. П. Мадішеву** (клас **І. Г. Азбель**, учениці **К. В. Козорезової**), одну з авторок цієї статті.

Гідною спадкоємицею **М. Л. Чемезова-Честнейшого** стала його вихованка, доцентка **Людмила Євгенівна Куриленко** (1902–1975), розпочала свою педагогічну діяльність на вокальному факультеті 1946 року; у 1966–1968 роках завідувала кафедрою сольного співу. Виховала велику кількість співаків-виконавців та вокальних педагогів, у тому числі народну артистку України **В. Арканову**, заслужену артистку України **А. Оголівець**, народного артиста РФ **В. Розанова**.

Співацька діяльність народної артистки України, професорки **Валентини Федорівни Арканової** (1934–2013), що пов'язана, на-

---

¹² *Азбель Інна Григорівна* почала викладати вокал у Харківській консерваторії з 1960 року, в подальшому виконувала обов'язки доцента. Серед 14 її випускників – заслужена артистка України **В. Парчеллі** та професорка ХНУМ імені Котляревського **Т. Мадішева**, солісти театрів і педагоги **В. Лібельт**, **Е. Гетало**, **А.Євлампієв**, **В. Подорова** та ін.

самперед, з Харківським театром опери й балету – одна з яскравих мистецьких сторінок: за 40 років свого сценічного життя майстриня виконала майже весь традиційний репертуар лірико-колоратурного сопрано, перевтілюючись у Віолетту, Джильду, Царицю ночі, Мімі, Лючію та цілу низку інших оперних героїнь; гастролювала за кордоном (Європа, Канада, Монголія, Японія, Індія, Китай). Її вихованці більше 30 разів здобували звання лауреатів і дипломантів численних вокальних конкурсів. Серед них – заслужені артисти України, лауреати міжнародних конкурсів О. Слепцова, О. Подус, лауреати вокальних конкурсів, оперні солісти О. Лапін В. Стеценко, В. Марчак, В. Єфименко, В. Козлов, Дж. Муньос-Абросимова та інші.

Цей ланцюжок спадкоємності, що йде від одного з фундаторів харківської школи, у наші часи продовжила випускниця класу В. Ф. Арканової, доцент, кандидат педагогічних наук, заслужена артистка України **Олена Вікторівна Слепцова** – солістка Харківського театру музичної комедії (1992–1995), згодом – ХНАТОБу (1995–2014), доцент кафедри сольного співу ХНУМ імені І. П. Котляревського (2000) та кафедри вокально-хорової підготовки вчителя ХНПУ імені Г. С. Сковороди.

Дбаючи про збереження власних традицій, харківська вокальна школа, у той же час, завжди демонструвала *«відкритість» до всього найкращого, що могли дати їй інші співацькі школи.*

Видатний український співак (бас), народний артист України та СРСР **Євген Іванович Червонюк** (1924–1982), який тривалий час (від 1960 року) працював на кафедрі сольного співу (від 1974 – професором), закінчив Київську державну консерваторію у класі І. С. Паторжинського (останній, тим не менш, – один з катеринославських учнів З. Н. Малютіної, яка згодом викладала в Харкові, див. вище). Протягом своєї блискучої співацької кар'єри в Київському та Харківському оперному театрах Є. І. Червонюк створив більше 50 зразкових оперних образів: Король Філіп («Дон Карлос» Верді), Тарас Бульба, Виборний («Тарас» та «Наталка-Полтавка» Лисенка), Карась («Запорожець за Дунаєм» Гулака-Артемовського) та багато інших. В числі його учнів – народний артист України Г. Калікін, заслужений артист України В. Самарцев та інші.

У 1980 роки на кафедрі успішно працювала інша представниця київської вокальної школи **Маргарита Іванівна Червонюк** (учениця народної артистки України, професора М. Е. Донець-Тессейр), солістка Харківської філармонії та Харківської опери, серед вихованців якої – лауреати та дипломанти вокальних конкурсів, в їх числі – заслужений артист України М. Колодочка, артисти ХНАТОБу О. Старикова, О. Красильникова, С. Сидоренко.

Випускниця доцента **Галини Сергіївни Селюк**, вихованки Київської (клас В. Цветкова) та С.-Петербурзької (класи К. М. Дорліак, Де Вос Соболевої) консерваторій¹³, заслужена артистка України, доцент кафедри сольного співу **Лариса Всеволодівна Тарасова (Морозова-Тарасова)**, яка більш 30 років виконувала партії лірико-колоратурного сопрано на сцені ХАТОБу, а також значний камерний репертуар, підготувала понад 50 випускників, серед них – лауреати й дипломанти вокальних конкурсів І. Мисько, Н. Заїка, Е. Сарихалілова, О. Коляда.

Від 2003 року на кафедрі працювала заслужена артистка України, доцент **Лідія Андріївна Величко** учениця М. М. Долідзе, солістка ХОФ, відома як прекрасна майстриня камерного співу, виконавиця низки концертних програм, серед яких найбільшої популярності набула «Ave Maria», виконана більше 200 разів протягом 20 сезонів Серед її випускників – дипломантка міжнародних конкурсів В. Погребна-Лялікова (Цуркан, 2007: 71).

У 2002–2015 роках кафедрі очолювала випускниця *Одеської державної консерваторії імені А. В. Нежданової* (клас О. М. Благородової), заслужена діячка мистецтв України, професорка **Людмила Георгіївна Цуркан** (1937–2019) – провідна солістка оперних театрів Одеси та Харкова (створила близько 30 яскравих оперних образів), яка з успіхом гастролювала й за кордоном (Болгарія, Польща, Угорщина та ін.). Широка ерудиція, надзвичайно висока музична культура дозволяли їй також пропагувати маловідомі твори вітчизняних та зарубіжних композиторів, у тому числі й сучасних, а неа-

---

¹³ Працювала на кафедрі у 1937–1959 рр., у 1957-му отримала звання доцента (Лисенко, 1997: 271).

биякий сценічний досвід поєднувався у Л. Г. Цуркан з ясним аналітичним мисленням і працьовитістю. Студенти її класу багаторазово ставали лауреатами престижних вокальних конкурсів, а її випускники – артистами провідних оперних театрів, у тому числі зарубіжних. Це – заслужені артисти України М. Чиженко, С. Гомон, О. Крамарева (лауреатка національної премії імені Т. Г. Шевченка); лауреат міжнародного конкурсу (Відень, 1992), соліст Празького оперного театру В. Попов; народна артистка України О. Чубарева; володар Гран-прі міжнародних конкурсів імені Солов'яненка (2002), імені Б. Гмирі (2004), імені А. Дворжака (2000), імені П. І. Чайковського (2007) та кількох інших, соліст Великого театру М. Пастер; лауреатка міжнародних конкурсів (Італія, 2004, 2005), солістка оперних театрів Італії та інших країн Європи (за контрактом) О. Журавель; лауреати низки престижних міжнародних вокальних конкурсів Ж. Німенська¹⁴, Лі Сяолун, Чжан Юй, С. Замицький, О. Золотаренко, Ю. Пискун, С. Крижненко та інші. Л. Г. Цуркан входила до складу журі багатьох міжнародних конкурсів, де також проводила майстер-класи та виступала з методичними доповідями. Вихованець Л. Г. Цуркан – **Володимир Андрійович Северин** (1955 р. н.) від 1991 року працював на кафедрі сольного співу ХНУМ ім. І. П. Котляревського (доцент, 2006). Отримані у класі Л. Г. Цуркан глибокі професійні знання, художній смак, орієнтування на кращі досягнення світового вокального виконавства та педагогіки дозволили його учням досягти значних результатів: дипломи та лауреатські звання здобули П. Морозов, О. Дугінов, М. Стецюн, Я. Боброва, О. Писаренко.

Успішний розвиток і стабільна діяльність кафедри сольного співу були би неможливими без ретельної роботи **концертмейстерів**. На початкових етапах формування кафедри сольного співу це були досвідчені талановиті піаністки **Є. (О.?) П. Піскарьова** (співпрацювала з П. В. Голубевим (Ривіна, 1992: 245), **Лідія Іванівна Фінкель-**

¹⁴ **Жанна Валентинівна Німенська** з 2021 року викладає сольний спів на кафедрі сценічної мови ХНУМ імені І. П. Котляревського. Лауреатка Міжнародних конкурсів ім. І. Паторжинського (1997, 1 премія), ім. М. В. Лисенка (1998, 2 премія), дипломантка Міжнародного конкурсу вокалістів ім. Ф. Віньяса (Барселона, 1999), лауреатка Міжнародного конкурсу вокалістів ім. І. Алчевського (2000).

штейн, яка керувала оперним класом консерваторії, була головним концертмейстером оперної студії, яка створювалась за її участю (1939) і де вона працювала до виходу на пенсію 1957 року; **В. М. Мурзіна** (у 1941–1958 роках – концертмейстер вокальної кафедри), **І. Й. Козловська** (від 1946 працювала в оперній студії, у 1953–1960 роках на вокальній кафедрі), **О. В. Хлопова-Обухова** (від 1936 року працювала в оперній студії, згодом на вокальній кафедрі), **І. М. Полян**, **Б. М. Берлін** (Ривіна, 1992: 135–138).

Ізабелла Мойсейівна Полян (1908–1987), доцент, дипломант міжнародних конкурсів, випускниця фортепіанного класу професора А. Лунца, працювала концертмейстером вокального факультету від 1936 року. Чудовий музикант і прекрасний педагог, вона тривалий час очолювала кафедру концертмейстерської майстерності. Її співпраця з педагогами-вокалістами дала блискучі результати: серед вихованців І. М. Полян багато лауреатів національних та міжнародних конкурсів вокалістів, які отримали почесні звання, зокрема народні артисти СРСР Б. Гмиря, М. Манойло, Н. Суржина, заслужений артист України Є. Іванов та інші (Ривіна, 1992: 229).

Броніслава Мойсейівна Берлін (1913–2006), блискуча піаністка, яка плідно поєднувала концертну діяльність з педагогічною, виховуючи художній смак та вдосконалюючи виконавські здібності студентів. У 1962–1986 роках вона працювала як концертмейстер оперної студії, викладач концертно-камерного співу, виконувала обов'язки доцента кафедри сольного співу. Її вихованцями були заслужені артисти України А. Гроза, народна артистка РФ І. Журина (Цуркан, 2007: 63).

Діяльність педагогів-концертмейстерів відіграла значну роль у плідній та результативній роботі кафедри сольного співу і в подальшому, адже їхня талановитість, досвідченість та закоханість у свою справу сприяли високим досягненням вокалістів. Дипломанти міжнародних конкурсів, провідні концертмейстери **Діана Аркадійвна Гендельман**, **Світлана Володимирівна Клебанова**, **Євгенія Семенівна Нікитська** успішно виступали зі студентами вокального факультету на численних конкурсах, вели активну концертну діяльність.

Д. А. Гендельман працювала у класах сольного співу професорів Т. Я. Веске, Т. М. Ісіченко-Бурцевої, А. Е. Резілової, Л. Г. Цуркан,

Т. П. Мадишевої, які високо її цінили. За 23 роки викладання концертно-камерного співу вона підготувала близько 70 співаків, серед яких В. Таранова (Канада), М. Пастер (Великий театр), Л. Деркач (ХНУМ); неодноразово була нагороджена дипломами журі престижних міжнародних вокальних конкурсів.

Заслужена артистка України, доцент **С. В. Клебанова** протягом багатьох років співпрацювала з професорами Т. Я. Веске, М. Ф. Манойло, А. Е. Резіловою, Л. Г. Цуркан та іншими викладачами кафедри сольного співу, вела активну концертну діяльність. Від 1983 року почала викладати у класі концертно-камерного співу, виступала на міжнародних конкурсах як в Україні, так і за кордоном – у США, Іспанії, Чехії та інших країнах. Серед її студентів – 17 лауреатів, 4 дипломанта міжнародних та національних конкурсів.

Заслужений діяч мистецтв України, професор **Є. С. Нікітська**, яка працювала на кафедрі сольного співу у 1970-ті роки, сьогодні очолює кафедру концертмейстерської майстерності ХНУМ і виховала вже понад 200 високопрофесійних концертмейстерів, серед них більше 50 дипломантів міжнародних та національних конкурсів. Останніми роками Є. С. Нікітська здійснила унікальний проект концертного виконання опер силами студентів-вокалістів («Мадам Баттерфляй» «Весілля Фігаро», «Дон Жуан». «Паяци», «Сільська честь», «Кармен», «Трубадур» та інші, всього більше 20-ти). Також Є. С. Нікітська керує асистентурою-стажуванням ХНУМ з фаху «Концертмейстерська майстерність».

У різні роки з кафедрою сольного співу співпрацювали провідні концертмейстери **Людмила Іванівна Венжега** (від середини 1960-х, у класах В. Т. Монахова, М. М. Долідзе, Л. С. Юкеліс, Є. І. Червонюка та М. І. Червонюк, Т. Я. Веске, Т. П. Мадшишевої, Л. В. Морозової-Тарасової, О. В. Романенко, О. П. Старікової); доцентка **Тетяна Ігорівна Кондратьєва** (у 1960х), **Тетяна Юрійвна Калужина** (у 1980-ті).

До цього часу працюють досвідчені піаністи-концертмейстери, дипломанти міжнародних конкурсів **Ольга Морицівна Кобленц** (від 1984 року) – акомпанувала у класах Т. Я. Веске, Л. Г. Цуркан, М. П. Ковалю, А. Г. Грози, В. І. Підсадного, М. М. Долідзе,

Н. О. Говорухіної, В. А. Северіна та ін.; **Олена Леонідівна Левашова** – одна з провідних концертмейстерів вокальної кафедри (від початку 1990-х років), чудова піаністка (вихованка заслуженої діячки мистецтв України, професорки Н. О. Єщенко), яку, незважаючи на неабияку завантаженість у вокальних класах, нерідко можна почути й у різноманітних концертах; провідний концертмейстер **Світлана Андріївна Проненко**, заслужена діячка культури Республіки Польща, лауреат міжнародних конкурсів та фестивалів, яка також поєднує викладацьку та концертну діяльність.

Сьогодні на кафедрі також працюють дипломанти міжнародних конкурсів М. М. Тальвинська, кандидат мистецтвознавства К. Ю. Краснощок, В. В. Крамаренко, С. В. Стеценко, Л. О. Рябцева, М. М. Корольова та інші талановиті піаністи.

Сучасний етап розвитку харківської вокальної школи позначений певними структурними змінами в межах вокального факультету – злиттям в єдиний навчальний підрозділ двох кафедр – сольного співу та оперної підготовки, які довгий час існували окремо.

Робота кафедри оперної підготовки безпосередньо пов'язана з функціонуванням Оперної студії вишу, що має власну багату історію, яку неможливо висвітлити в рамках статті. Від 1938 року Оперна студія існувала як самостійний учбовий театр, однак 1951 року була переведена на баланс Харківської консерваторії, а 1958 року була остаточно підпорядкована її навчальному процесу. Таким чином було сформовано кафедру оперної підготовки, першим завідувачем якої у 1959–1966 роках став учень професора М. І. Михайлова, співак, педагог **Віктор Тимофійович Монахов** (1923–2013) (Русакова (ред.), 2017: 287). Пізніше кафедру оперної підготовки тривалий час очолювали яскраві досвідчені оперні диригенти: заслужений артист України, професор **Ізраїль Соломонович Штейман** (1901–1983), який керував нею в 1966–1968 та 1973–1979 роках, а від 1982 працював там як професор-консультант¹⁵, та народний артист України,

---

¹⁵ Ним були поставлені «Царева наречена» М. Римського-Корсакова (1958, 1964), «Весілля Фігаро» В. А. Моцарта (1954, 1979), «Відроджений травень» В. Губаренка (1975) та багато інших спектаклів. Серед учнів І. С. Штеймана – народні артисти

професор **Анатолій Васильович Калабухін** (1930–30.06.2022)¹⁶, який був завідувачем кафедри у 1979–2022 роках. Провідними режисерами постановок оперної студії були народний артист України, професор **Володимир Анатолійович Лукашев**¹⁷, який також завідував кафедрою оперної підготовки у 1968–1971 та 1972–1973 роках, та доцент **Ірина Анатоліївна Ривіна** (1938–2014), випускниця режисерського факультету ХДІМ (1967)¹⁸. Головним концертмейстером Оперної студії у 1933–1941 та 1946–1973 роках була **Марія Міронівна Жиліна** (1906–1975), піаністка та вокалістка, з якою пов'язана «ціла епоха в житті харківської студії» (Ривіна, 1992: 255). У 1974 році її замінила **Людмила Іванівна Кучер**, вихованка класу фортепіано В. Лозової, нині – кандидат мистецтвознавства (1992), професор (2002), лауреатка муніципальної творчої премії ім. Бориса Гмирі в галузі музичного мистецтва (2010), авторка низки наукових статей, підручника та анотованого каталогу вистав Оперної студії (2012).

СРСР Н. Ткаченко, М. Манойло, Т. Альошина, Н. Суржина, народні артисти України та РФ В. Арканова, Л. Соляник, Л. Сергієнко, заслужені артисти України В. Тришин, А. Резілова, М. Олійник, Ю. Данільчичин (Русакова (ред.), 2017: 370–371).

¹⁶ А. В. Калабухін, окрім звання народного артиста України (1991), був відзначений званнями заслуженого діяча мистецтв України (1976), лауреата рейтинг-проєкту «Харків'янин століття» (2000), рейтингових конкурсів «Харків'янин року» (2001–2003, 2006, 2010) серед діячів мистецтва, Почесного громадянина міста Харків (2010). Паралельно із роботою в ХДК (від 1953 р. був диригентом Оперної студії), від 1952 р. також був диригентом ХАТОБу ім. М. Лисенка (у 1973–1978 – головним диригентом), а у 1968–1973 рр. – головним диригентом та художнім керівником Харківської філармонії. Здійснив більше 100 оперно-балетних вистав, диригував безліччю концертних програм (див. Кучер, Костенко, 2017: 475–476).

¹⁷ Закінчив Харківську державну консерваторію (1960) як концертно-камерний співак (у П. Голубева та О. Петрової), 1964 року закінчив Харківський Театральний Інститут (режисерське відділення).

¹⁸ Працювала від 1967 як асистент, викладач (1970), старший викладач (1973): від 1983 – на посаді доцента кафедри оперної підготовки ХДІМ ім. І. П. Котляревського. За 47 років роботи (від 1967 р.) поставила 22 вистави, серед них «Богема» Дж. Пуччіні (1971), «Весілля Фігаро» В. А. Моцарта (1998), «Зорі тут тихі» К. Молчанова (1980, була відзначена Дипломом Міністерства культури України), «Любов до трьох помаранчів» С. Прокоф'єва (1989) (див. Русакова (ред.), 2017: 317).

Наслідкування і творча інтерпретація кращих традицій сценічного виховання, що були сформовані та розвинуті цими непересічними високопрофесійними митцями, а також багатьма іншими досвідченими викладачами кафедри оперної підготовки, чиї імена лишилися поза межами цього нарису (див. Ривіна, 1992: 246–258; Кучер, 2007, 2009), дозволили вже від початку ХХІ століття, незважаючи на досить складні побутові й фінансові умови, поставити силами студентів низку яскравих оперних вистав, якими (майже до останніх своїх днів) диригував А. В. Калабухін. Серед них – «Віндзорські пустунки» О. Ніколаї (режисер І. Ривіна, 2008), «Чарівна флейта» Моцарта (режисер – А. Калоян, 2009), «Любовний напій» Г. Доницетті (реж. А. Калоян, 2010), «Продана наречена» Б. Сметани (реж. А. Калоян, 2011), «Фра-Дияволо» Д. Обера (А. Калоян, 2014), «Розумниця» К. Орфа (реж. О. Дугінов, 2015, 2017), «Запорожець за Дунаєм» І. Гулака-Артемовського (реж. М. Чиженко, 2017), «Алеко» С. Рахманінова (реж. М. Климентовська, 2019), диригував виставами професор А. В. Калабухін. «На Русалчин Великдень» М. Леонтовича було представлено 2021 року у концертному виконанні (дир. Ю. Яковенко, хормейстер-постановник – Н. Белік-Золотарьова, головний концертмейстер – Л. Кучер, реж. О. Дугінов), однак сценічний прем'єри завадила війна.

Отже, **концепція комплексного виховання співака-актора** є фундаментом для подальшого розвитку харківської вокальної школи, осередком якої стала на сучасному етапі **кафедра сольного співу та оперної підготовки ХНУМ імені І. П. Котляревського**.

Сьогодні на кафедрі сольного співу працюють педагоги, які мають значний виконавський досвід та глибокі професійні знання, накопичені поколіннями викладачів харківської вокальної школи, що синтезувала традиції кращих вокальних шкіл Європи та України.

Провідні професори кафедри:

• **Наталія Олегівна Говорухіна** – заслужена діячка мистецтв України (2016), кандидатка мистецтвознавства (2009), професорка, дипломантка Міжнародного конкурсу вокалістів імені А. Дворжака (1999, Карлови Вари, Чехія). Гідна спадкоємиця традицій харківської вокальної школи, до яких долучилася завдяки одразу кільком її яскравим представникам: навчалася як диригент-хормейстер (ХДАК,

клас заслуженого діяча мистецтв України, професора В. І. Ірхи, вокальний клас народного артиста України, професора К. Г. Шаши), згодом як вокалістка у ХДІМ ім. І. П. Котляревського (клас заслуженої артистки України, професорки А. Е. Резілової, асистентура-стажування (2004) у класі заслуженої діячки мистецтв України, професорки Т. Я. Веске). Від 2002 року викладала на кафедрі сольного співу ХНУМ імені І. П. Котляревського; у теперішній час – ректор вишу. З класу Н. Говорухіної вийшли лауреати й дипломанти міжнародних вокальних конкурсів і фестивалів – О. Томків, В. Лунякіна, Р. Куштим, Г. Помпеева, Ю. Радкевич, О. Кузьміна, М. Ворочек, І. Бондаренко, викладачі китайських музичних університетів Хуан Веньфей, Тан Чжанчен, Лян Цзітао, Сунь Бо та ін. Працювала в журі національних та міжнародних конкурсів і фестивалів («Нові імена України» (2014, 2015, 2016, Київ), «Харківські асамблеї» (2013, 2014, 2015, Харків), «Яскрава країна» (2015, 2016, Одеса, 2015, Дніпропетровськ), «Співограй» (2015, 2016, Харків) та низка інших. У 2012–13 роках провела 26 майстер-класів у 11 містах КНР (Русакова (ред.), 2017: 436). Сьогодні в Університеті працюють її вихованці О. Кузьміна, Г. Помпеева, О. Ветров, М. Ворочек, які плідно поєднують педагогічну діяльність з роботою в театрі.

• **Наталія Євгенівна Гребенюк** – докторка мистецтвознавства (2000), професорка, випускниця Т. Я. Веске (сольний спів) та Р. П. Папкової (фортепіано) в Харківському державному інституті мистецтв імені І. П. Котляревського, лауреатка Міжнародного конкурсу оперних співаків в Італії (Неаполь, 1991), фестивалів «Молоді голоси України» (Київ, 1990), «Харківські асамблеї» (1993, 1994, 1995). Гастролювала в багатьох містах Італії, Франції, Угорщини, Польщі, Німеччини, України. Авторка наукових публікацій. Серед її учнів – лауреати міжнародних конкурсів вокалістів, кандидати мистецтвознавства.

• **Володимир Олександрович Болдирєв** (вихованець О. О. Костюка і Т. Я. Веске) – народний артист України, професор, лауреат Міжнародного конкурсу імені М. Глінки і дипломант міжнародного конкурсу «Мін-Он» в Японії (1987). У 2015–2022 роках очолював кафедру сольного співу ХНУМ, де працює від 2001 року. Провідний со-

ліст ХНАТОБу імені М. Лисенка, де працював від 1981 року, пізніше – художній керівник театру, він виконав понад 30 оперних партій, створив яскраві образи в операх Россіні, Пуччіні, Моцарта, Верді та ін., постійно гастролював у різних країнах світу, брав участь у численних музичних фестивалях (Іспанія, Італія, Україна та ін.), у роботі журі міжнародних вокальних конкурсів. Підготував студентів-лауреатів міжнародних конкурсів вокалістів. Відзначений Почесною грамотою Верховної Ради України (2005), почесним знаком «Слобожанська слава» (2010), є лауреатом регіонального рейтингу «Харків'янин року» (2005, 2007).

• **Тайсія Петрівна Мадішева** – професор, канд. мистецтвознавства (1994), лауреат конкурсу камерних виконавців «Золота осінь» (1979). Закінчила ХНУ імені В. Н. Каразіна та вокальний факультет ХДІМ імені І. П. Котляревського (клас І. Г. Азбель), працювала солісткою Харківської філармонії (1973–1985), де підготувала численні концертні програми, у тому числі монографічні: «Звучить музика Моцарта», «Бах: арії з кантат і мес», «Українські солоспіви», а також присвячені вокальній музиці Америки, Іспанії та інших країн; була першою виконавицею багатьох творів українських композиторів. Від 1985 року працює на кафедрі сольного співу як педагог та вчена (є авторкою науково-методичних праць, науковим керівником дисертаційних досліджень, брала участь у роботі міжнародних педагогічних форумів, семінарів з доповідями (Фінляндія, Україна, Португалія). Працювала в журі міжнародних конкурсів вокалістів у Литві (Каунас, 2005, 2007, 2009); Фінляндії (Лемпаала, 2010, 2011); Португалії (Фуншал, 2011); Італія (Лоніго, 2012, 2013), де проводила майстер-класи. Гастролювала в Україні, Німеччині, Молдові, Узбекистані та ін. Серед випускників – лауреати вокальних конкурсів, солісти театрів і концертні співаки: С. Саніна, О. Гусарева Н. Водоп'янова, кандидати мистецтвознавства А. Хуторська, доценти Л. Деркач, Н. Полікарпова (закінчила асистентуру-стажування у класі у Т. П. Мадішевої).

• **Доцентами** кафедри сольного співу і оперної підготовки працюють *заслужені артисти України Л. А. Стецюн (Величко), М. В. Чиженко, О. П. Старікова, Д. М. Маклюк, С. В. Клебанова, О. М. Скворцова*; кандидати мистецтвознавства *Л. А. Деркач,*

Т. В. Жаркіх, Н. В. Полікарпова, І. К. Присталов; О. А. Кузьміна, І. В. Вербицька; серед її викладачів – кандидати мистецтвознавства *Я. М. Каушян, Г. Ю. Помпеева* та інші¹⁹.

Отже, відмінною рисою *сучасного стану* вокальної кафедри стало значне зростання науково-методичної підготовки педагогів – більша їх частина має наукові ступені кандидатів мистецтвознавства. Докторська дисертація професорки Н. Є. Гребенюк стала одним з нових кроків у пізнанні законів вокальної майстерності. Наукові дослідження дозволяють висвітлювати актуальні виконавські проблеми та знаходити шляхи їх вирішення, що дозволяє підтримувати високий рівень співацької майстерності, який відповідає сучасним вимогам світового вокального мистецтва.

Від 2022 року кафедру сольного співу та оперної підготовки очолила *Лариса Анатоліївна Деркач*, випускниця професора А. Е. Резілової, лауреат та дипломант міжнародних конкурсів («Янтарний соловей», 1996, імені І. Паторжинського, 1997), кандидат мистецтвознавства (2012), доцент. Паралельно з роботою на кафедрі сольного співу працювала солісткою Дніпропетровського театру опери та балету (1997–1999), серед озвучених нею партій – Чіо-Чіо-Сан, Недда, Аїда та ін. Активно концертувала в ансамблі з Д. А. Гендельман в Україні та за кордоном, нерідко звертаючись до маловідомих музичних творів з яскравою емоційною палітрою. Серед її випускників – заслужена артистка України Е. Джулік, солістки Харківської оперети А. Чувуріна та А. Майсурадзе, лауреати та дипломанти міжнародних і національних конкурсів Н. Полікарпова (доцент ХНУМ), С. Мельник (викладач ХНУМ), Н. Мазуренко Цао Хун, Л. Авдимирець С. Алексеева, В. Шевченко, Чжан Лі, У. Смаглецька, Н. Соколова, Чжан І та ін.

Висновки.

Стислий огляд історичного розвитку та основних досягнень харківської школи академічного співу, осередям якої є сьогодні професорсько-викладацький колектив кафедри сольного співу та оперної

---

¹⁹ Про повний актуальний склад кафедри можна довідатись на офіційному сайті ХНУМ імені І. П. Котляревського.

підготовки ХНУМ імені І. П. Котляревського, дозволяє виявити певні її *характеристики*, закріплені в її багаторічній *традиції*.

Це – надзвичайно *висока вокальна культура*, притаманна її кращим представникам, серед яких – народні артисти СРСР Б. Гмиря, М. Рейзен, М. Манойло, Н. Суржина, Н. Ткаченко, В. Третяк, Г. Ципола; народні артисти України та колишніх радянських республік В. Арканова, В. Болдирев, Г. Горюшко, О. Востряков, І. Журіна, Є. Іванов, М. Коваль, Л. Соляник, О. Романенко, В. Розанов та багато інших, заслужені артисти й лауреати та дипломанти міжнародних і національних конкурсів вокалістів, котрі в різні часи, в різних країнах, на найпрестижніших сценах світу успішно підтверджували високий професійний статус харківської вокальної школи: Л. Морозов (Женева, 1958), Є. Іванов (Софія, 1961, Бухарест, 1964), В. Тришин (Москва, 1970), Л. Сергієнко (Женева, 1973, Москва, 1974), Г. Ципола (Токіо, 1976), В. Болдирев (Японія, 1990), О. Крамарєва (Санкт-Петербург, 2005), М. Пастер (Москва, 2007), Н. Полікарпова (Фінляндія, 2010), Л. Кохан (Фінляндія, 2017), Лю Ся (Італія, 2018), В. Лашко (Чехія, 2019) та багато інших.

Складовими цього поняття є *досконала технічна майстерність*, завдяки традиції навчання співаків, започаткованій майстрами *італійського bel canto*, які стояли у витоків харківської вокальної школи; традиції, дбайливо збереженій і розвинутій кількома поколіннями вокальних педагогів, частково зафіксованій ними в навчально-методичних працях, та яка все ж здебільшого підживлюється процесом безпосереднього спілкування вчителя та учня у вокальному класі – ось чому такою важливою є вдячна пам'ять учнів про своїх вчителів, методи їх роботи, їхні поради і ставлення до своєї справи. Це також глибоке *осягнення художнього змісту* твору, що виконується, яке було б неможливим без значної уваги педагогів до гармонійного розвитку особистості учня, розширення кола його професійних музичних знань та загальної ерудиції, спрямування його на постійний творчий пошук і самовдосконалення.

Отже, «спадковою» (згадаймо концертні вистави класу К. О. Прохорової-Мауреллі) можна вважати й актуальну сьогодні концепцію *комплексного розвитку вокаліста*, яка реалізується в тісній співпраці

студента з концертмейстером, диригентом, хормейстером, режисером, викладачами акторських дисциплін, виконавській практиці у виставах Оперної студії і на концертній сцені. Нині вокальна кафедра ХНУМ здійснює весь комплекс підготовки вокаліста-професіонала, яка раніше розподілялась між кафедрами сольного співу, оперної підготовки, концертно-камерного співу. Від самого початку свого розвитку харківська вокальна школа спиралася на *безцінний виконавський досвід* – її педагоги зазвичай були визнаними майстрами оперного і концертно-камерного співу, нерідко одночасно сполучали роботу у вокальному класі зі сценічною діяльністю, і ця практика зберігається й дотепер.

«Спадковими» слід вважати й такі «суб'єктивні» риси, як *працелюбність, працездатність*, навіть завзятість у роботі педагогів-вокалістів харківської вокальної школи, *ретельність, увагу до найдрібніших деталей* – технічних, стилістичних, змістовних.

Нарешті, важлива характеристика харківської вокальної школи на всіх етапах її розвитку – *відкритість*, готовність до засвоєння досвіду інших українських та світових шкіл (починаючи від запрошення І. І. Слатіним *італійського* співака А. Ф. Бугамеллі в якості вокального педагога на початку її формування, до багаторічної блискучої викладацької роботи вже у наші часи вихованки *одеської* школи, заслуженої діячки мистецтв, професора Л. Г. Цуркан) – тобто здатність до постійного зростання й, головне – розуміння його необхідності.

Отже, харківській вокальній школі є що успадковувати, і у надскладних умовах нашого воєнного сьогодення усвідомлення цього факту стає життєво важливим для подальшого її успішного функціонування і творчого розвитку.

Перспективами подальшого дослідження теми мають бути уточнення і встановлення істини щодо певних імен, дат і подій, «білих плям» в історії харківської вокальної школи, що передбачає пошуки й ретельне опрацювання вцілілих архівних матеріалів, можливість втрати яких з часом зростає, а також якомога більш повне висвітлення окремих її сторінок, пов'язаних з творчістю харківських вокалістів, у тому числі наших сучасників. Зі зміною поколінь природно з'являються нові педагогічні методики, змінюється естетика

виконання, вдосконалюється вокально-технічна майстерність, але усвідомлення художньо-естетичних принципів харківської вокальної школи «в особі» вокальної кафедри *Alma Mater* допоможе молодим співакам, її вихованцям, розв'язувати складні проблеми у галузі музично-професійної діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

- Геніка, Р. (1902). Прохорова-Мауреллі. *РМГ*, 13, ствп. 397–398 [рос.].
- Говорухіна, Н. О. (2006). Значення харківського періоду у вокально-виконавській творчості Б. Р. Гмирі. *Науковий вісник Національної музичної академії України*, 39: Борис Гмиря. Погляд з ХХІ століття, 36–45.
- Говорухіна, Н. О. (2007). *Тамара Яківна Веске*. Харків: Кортес-2001.
- Голубев, П. В. (1983). *Поради молодим педагогам-вокалістам*. (Пер. з рос.). Київ: Музична Україна.
- Єрошенко, О. В. (2009). Педагогічна діяльність професора П. В. Голубєва: діалог української та італійської вокальних шкіл ХХ ст. *Культура України*, 26, 282–290.
- Ігнатченко, Г. І. та ін. (Редкол.). (2002). *Харківський державний інститут мистецтв імені І. П. Котляревського. 85 років*. Харків: ХДІМ.
- Кононова, О. В. (2004). *Музична культура Харкова кінця ХVІІІ – початку ХХ ст.* Харків: Основа.
- Кононова, О. В. (2017). Еволюція музичної освіти в Харкові. У кн. Русакова, Л. В. (ред.-упоряд.) (2017). *Харківський національний університет мистецтв імені І. П. Котляревського. 1917–2017. До 100-річчя від дня заснування: мала енциклопедія*. (Тт. 1–2). Т. 1. Музичне мистецтво, сс. 13–162. Харків: Водний спектр Джі-Ем-Пі.
- Кучер, Л. І. (2007). Харківська оперна студія: історія і сучасність. У кн. Т. Б. Веркіна, Г. А. Абаджян, Г. Я. Ботунова (ред.), І. Ю. Сухленко (упоряд.). *Pro Domo Mea. Нариси. До 90 річчя з дня заснування ХДУМ імені І. П. Котляревського*, сс. 220–221. Харків: ХДУМ.
- Кучер, Л. І. (2009). *Оперна студія Харківського державного університету мистецтв імені І. П. Котляревського: до 70-річчя від дня заснування*. Харків: ХДУМ.
- Кучер, Л. І., Костенко, Н. Є. (2017). Калабухін Анатолій Васильович. У кн. Русакова, Л. В. (ред.-упоряд.) (2017). *Харківський національний універси-*

тет мистецтв імені І. П. Котляревського. 1917–2017. До 100-річчя від дня заснування: мала енциклопедія. (Тт. 1–2). Т. 1. Музичне мистецтво, сс. 475–476. Харків: Водний спектр Джі-Ем-Пі

Лисенко, І. М. (1997). *Словник співаків України*. Київ: Рада.

Мадишева, Т. П., Жаркіх, Т. В. (2017). Сольного співу кафедра ХНУМ ім. І. П. Котляревського. У кн. Русакова, Л. В. (ред.упоряд.) (2017). *Харківський національний університет мистецтв імені І. П. Котляревського. 1917–2017. До 100-річчя від дня заснування: мала енциклопедія*. (Тт. 1–2). Т. 1. Музичне мистецтво, сс. 672–675. Харків: «Водний спектр Джі-Ем-Пі».

Маркович, М. І. (2021). Творчі принципи вокальної педагогіки Миколи Маноїла. *Проблеми взаємодії мистецтва, педагогіки та теорії і практики освіти*, 60, 200–215.

Мельник, О. (2013). Художньо-методичні принципи професора Т. Я. Веске у світлі парадигми харківської вокальної школи. *Проблеми взаємодії мистецтва, педагогіки та теорії і практики освіти*, 38, 303–311, http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pvmp_2013_38_29

Михайлов-Сидоров М. І., Євтушенко, Д. Г. (1963). *Питання вокальної педагогіки*. Київ: Мистецтво.

Прохорова-Мауреллі Ксенія Олексіївна (2018). У кн. *Українська музична енциклопедія*. Т. 5. С. 483. Київ: Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені М. Т. Рильського НАН України.

Ривіна, І. А. (1992). Кафедра сольного співу. Кафедра оперної підготовки. *Харківський інститут мистецтв імені І. П. Котляревського. 1917–1992*, сс. 225–258. Харків: ХДІМ. [рос.].

Русакова, Л. В. (ред.-упоряд.) (2017). Харківський національний університет мистецтв імені І. П. Котляревського. 1917–2017. До 100-річчя від дня заснування: мала енциклопедія. (Тт. 1–2). Т. 1. Музичне мистецтво. Харків: «Водний спектр Джі-Ем-Пі».

Цуркан, Л. Г. (2007). Вірність традиціям кафедри сольного співу. У кн. Т. Б. Веркіна, Г. А. Абаджян, Г. Я. Ботунова (ред.), І. Ю. Сухленко (упоряд.). *Pro Domo Mea. Нариси. До 90 річчя з дня заснування ХДУМ імені І. П. Котляревського*, сс. 56–75. Харків: ХДУМ.

Чиженко, М. В. (2014). Універсалізм особистості Л. Г. Цуркан. *Проблеми взаємодії мистецтва, педагогіки та теорії і практики освіти*, 39, 338–345.

- Чиженко, М. В. (2019). Анатолій Калабухін: феномен творчої особистості. *Проблеми взаємодії мистецтва, педагогіки та теорії і практики освіти*, 55, 76–91, DOI 10.34064 / khnum 1-5506
- Щепакін, В. М. (2012). Харківський період (1901–1918 рр.) Федеріко Алесандро Бугамеллі. *Проблеми взаємодії мистецтва, педагогіки та теорії і практики освіти*, 36, 6–20.

REFERENCES

- Chyzenko, M. V. (2014). Universalism of L. H. Tsurkan's personality. *Problems of interaction of art, pedagogy, theory and practice of education*, 39, 338–345 [in Ukrainian].
- Chyzenko, M. V. (2019). Anatolii Kalabukhin: the phenomenon of a creative personality. *Problems of interaction of art, pedagogy, theory and practice of education*, 55, 76–91, DOI 10.34064 / khnum 1-5506 [in Ukrainian].
- Henika, R. (1902). Prokhorova-Maurelli. *Russian Music Newspaper*, 13, col. 397–398 [in Russian].
- Holubev, P. V. (1983). *Advices to young vocal teachers*. Kyiv: Musical Ukraine [in Ukrainian].
- Hovorukhina, N. O. (2006). The significance of the Kharkiv period in B. R. Hmyria's vocal and performance work. *Scientific Bulletin of the National Music Academy of Ukraine*, 39: Borys Hmyria. View from the 21st century, 36–45 [in Ukrainian].
- Hovorukhina, N. O. (2007). *Tamara Yakivna Veske*. Kharkiv: Kortex-2001 [in Russian].
- Ihnatchenko, H. I. and others. (Ed. board). (2002). *Kharkiv I. P. Kotlyarevsky State Institute of Arts. 85 years old*. Kharkiv: Kharkiv State Institute of Arts [in Ukrainian].
- Kononova, O. V. (2004). *The musical culture of Kharkiv at the end of the 18th – early 20th century*. Kharkiv: Osnova [in Ukrainian].
- Kononova, O. V. (2017). Evolution of music education in Kharkiv. In Rusakova, L. V. (Ed.) *Kharkiv I. P. Kotlyarevsky National University of Arts. 1917–2017. To the 100th anniversary of the foundation. Brief encyclopedia*. (Vol. 1–2). T. 1. Musical art, pp. 13–162. Kharkiv: Vodnyi spectr Dzhi Em Pi [in Ukrainian].

- Kucher, L. I. (2007). Kharkiv Opera Studio: history and modernity. In T. B. Verkina, H. A. Abadzian, H. Ya. Botunova, I. Yu. Sukhlenko (ed.). *Pro Domo Mea. Essays. To the 90th anniversary of the Kharkiv I. P. Kotlyarevsky State University of Arts foundation*, pp. 220–221. Kharkiv: Kharkiv State University of Arts [in Ukrainian].
- Kucher, L. I. (2009). *Opera Studio of the Kharkiv I. P. Kotlyarevsky State University of Arts: commemorating the 70th anniversary of its foundation*. Kharkiv: Kharkiv State University of Arts [in Ukrainian].
- Kucher, L. I., Kostenko, N. E. (2017). Anatolii Vasyliovych Kalabukhin. In Rusakova, L. V. (Ed.) *Kharkiv I. P. Kotlyarevsky National University of Arts. 1917–2017. To the 100th anniversary of the foundation. Brief encyclopedia*. (Vol. 1–2). T. 1. Musical art, pp. 475–476. Kharkiv: Vodnyi spectr Dzhi Em Pi [in Ukrainian].
- Lysenko, I. M. (1997). *Dictionary of singers of Ukraine*. Kyiv: Rada [in Ukrainian].
- Madsheva, T. P., Zharkih, T. V. (2017). Department of Solo Singing of Kharkiv I. P. Kotlyarevsky National University of Arts. In Rusakova, L. V. (ed.) *Kharkiv I. P. Kotlyarevsky National University of Arts. 1917–2017. To the 100th anniversary of the foundation. Brief encyclopedia*. (Vol. 1–2). T. 1. Musical art, pp. 672–675. Kharkiv: Vodnyi spectr Dzhi Em Pi [in Ukrainian].
- Markovych, M. I. (2021). Creative principles of vocal pedagogy of Mykola Manoilo. *Problems of interaction of art, pedagogy, theory and practice of education*, 60, 200–215 [in Ukrainian].
- Melnyk, O. (2013). Artistic and methodological principles of Professor T. Ya. Veske in the light of the paradigm of the Kharkiv vocal school. *Problems of interaction of art, pedagogy, theory and practice of education*, 38, 303–331, http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pvmp_2013_38_29 [in Ukrainian].
- Mykhailov-Sydorov, M. I. & Yevtushenko, D. H. (1963). *The issues of vocal pedagogy*. Kyiv: Mystestvo [in Ukrainian].
- Prokhorova-Maurelli Ksenia Oleksiivna (2018). In *Ukrainian musical encyclopedia*. Vol. 5. P. 483. Kyiv: M. T. Rylsky Institute of Art History, Folklore and Ethnology of the National Academy of Sciences of Ukraine [in Ukrainian].
- Rusakova, L. V. (Ed.) (2017). *Kharkiv I. P. Kotlyarevsky National University of Arts. 1917–2017. To the 100th anniversary of the foundation. Brief encyclopedia*. (Vol. 1–2). T. 1. Musical art, Kharkiv: Vodnyi spectr Dzhi Em Pi [in Ukrainian].

- Ryvina, I. A. (1992). Department of Solo Singing. Department of Opera Training. Kharkiv I. P. Kotlyarevsky Institute of Arts. 1917–1992, pp. 225–258. Kharkiv: Kharkiv State Institute of Arts [in Russian].
- Shechepakin, V. M. (2012). Federico Alessandro Bugamelli's Kharkiv period (1901–1918). *Problems of interaction of art, pedagogy, theory and practice of education*, 36, 6–20 [in Ukrainian].
- Tsurkan, L. H. (2007). Loyalty to traditions: the department of solo singing. In T. B. Verkina, H. A. Abadzian, H. Ya. Botunova, I. Yu. Sukhlenko (ed.). *Pro Domo Mea. Essays. To the 90th anniversary of the Kharkiv I. P. Kotlyarevsky State University of Arts foundation*, pp. 56–75. Kharkiv: Kharkiv State University of Arts [in Ukrainian].
- Yeroshenko, O. V. (2009). Pedagogical activity of Professor P. V. Holubev: dialogue between Ukrainian and Italian vocal schools of the 20th century. *Culture of Ukraine*, 26, 282–290 [in Ukrainian].

Taisiia Madysheva

Kharkiv I. P. Kotlyarevsky National University of Arts,
PhD in Art Studies, Professor,
the Department of Solo Singing and Opera Training
e-mail: taisiya.madysheva@gmail.com
ORCID iD: 0000-0003-0012-7370

Larysa Derkach

Kharkiv I. P. Kotlyarevsky National University of Arts,
PhD in Art Studies, Associated Professor,
the Department of Solo Singing and Opera Training
e-mail: larisa02112000@gmail.com
ORCID iD: 0000-0002-9167-3248

Kharkiv vocal school: on the path of continuity

Statement of the problem. Objectives, methods, novelty of the research.

The year 2022, which marked the 105th anniversary of the Kharkiv National University of Arts, became a tragic challenge for the entire Ukrainian public, exacerbating the issue of preserving the country's cultural traditions and its

historical memory. The formation and development of the Kharkiv school of academic vocal art is an integral and bright part of the cultural history of Ukraine, which needs to be highlighted and scientifically understood. Despite the fact that the Kharkiv vocal school has educated a whole galaxy of world-class singers, there is still no fundamental scientific research devoted to it. **The purpose of the article** is to actualize for our contemporaries the creative achievements of the Kharkiv vocal school, represented now by the Department of Solo Singing and Opera Training of the Kharkiv I. P. Kotlyarevsky National University of Arts, to highlight the hereditary ties between the generations of its representatives, some trends in its development and the specifics of its current stage. The combination of historical-biographical, chronological-documentary, analytical, and systemic methods made it possible, based on a brief review of the historical development of the Kharkiv vocal school, to identify some characteristics of it, established in its tradition.

Research results and conclusion.

A brief overview of the historical development and main achievements of the Kharkiv school of academic singing, the core of which is today the teaching staff of the Department of Solo Singing and Opera Training of the Kharkiv I. P. Kotlyarevsky National University of Arts, allows us to identify certain characteristics of it, established in its long-standing tradition.

This is an extremely high vocal culture, characteristic of its best representatives, among whom are People's Artists of the USSR B. Hmyria, M. Reizen, M. Manoilo, N. Surzhina, N. Tkachenko, V. Tretiak, H. Tsypola; People's Artists of Ukraine and former Soviet republics V. Arkanova, H. Horiushko, O. Vostriakov, I. Zhurina, M. Koval, L. Solianyuk, O. Romanenko, V. Rozanov and many others, Honored Artists and laureates and graduates of international and national vocal competitions, who at different times, in different countries, on the most prestigious stages of the world successfully confirmed the high professional status of the Kharkiv vocal school: L. Morozov (Geneva, 1958), Ye. Ivanov (Sofia, 1961), Bucharest, 1964), V. Trishin (Moscow, 1970), L. Serhienko (Geneva, 1973, Moscow, 1974), H. Tsypola (Tokyo, 1976), V. Boldyrev (Japan, 1990), O. Kramareva (St. Petersburg, 2005), M. Paster (Moscow, 2007), N. Polikarpova (Finland, 2010), L. Kohan (Finland, 2017), Liu Xia (Italy, 2018), V. Lashko (Czech Republic, 2019) and many others.

The components of this culture are perfect technical skill, "inherited" thanks to the tradition of training singers, which comes from the masters of Italian bel

canto – the founders of the Kharkiv school, and a deep understanding of the artistic content of music, which is impossible without the constant attention of the teachers to the harmonious education of the students, the expansion of their creative horizons. From the beginning, the Kharkiv vocal school relied on invaluable performance experience – its teachers were usually the recognized masters of opera and chamber singing, and this tradition has been preserved. Today, in the era of the “stage director’s” theater, the concept of complex development of the vocalist has gained new relevance. Currently, the Department of Solo Singing and Opera Training of the Kharkiv National University of Arts carries out the entire complex of professional training of a singer thanks to his close cooperation with the concertmaster, conductor, choirmaster, director, teachers of acting disciplines, stage practice in the Opera Studio. As in the previous stages of its development, the Kharkiv vocal school demonstrates openness, readiness to learn the experience of other Ukrainian and international schools, which is a guarantee of constant growth. In recent decades, the number of honorary and scientific titles, bright victories of Kharkiv singers at prestigious vocal competitions has significantly increased, graduates of the department work on leading opera stages, and successfully tour abroad. With the change of generations, new pedagogical methods, aesthetics and performance styles naturally appear, vocal and technical skills are improved, but awareness of the artistic and aesthetic principles of the Alma Mater vocal school will help its young students to solve difficult professional tasks.

Keywords: *Kharkiv vocal school; vocal pedagogy; solo singing; concert-chamber singing; opera studio; Department of Solo Singing of Kharkiv I. P. Kotlyarevsky National University of Arts; soloist; vocalist; artist; singer.*

Стаття надійшла до редакції 14 лютого 2023 року